

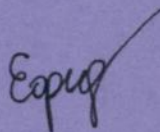
Київський університет ім. Тараса Шевченка

На правах рукопису

ЄФИМЕНКО ВІКТОРІЯ АНТОНІВНА

802.0 - 73

**ДИСКУРСИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОКУ
СВІДОМОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність 10.02.04. - германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі англійської філології Київського університету ім.Тараса Шевченка

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
СТАРИКОВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА
професор кафедри англійської філології Київського університету ім.Тараса Шевченка

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КВЕСЕЛЕВИЧ ДМИТРО ІВАНОВИЧ
зав. кафедрою англійської філології
Житомирського педагогічного інституту ім.І.Франка

кандидат філологічних наук, доцент
ТРИЩЕНКО ІРИНА ВЯЧЕСЛАВІВНА
доцент кафедри теорії і практики перекладу
Київського університету ім.Тараса Шевченка

Провідна установа - Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України

Захист відбудеться 19 грудня 1997р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 у Київському університеті ім. Тараса Шевченка за адресою: 252004, м.Київ, бульвар Тараса Шевченка 14, ауд. 56.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету ім.Тараса Шевченка за адресою: вул.Володимирська 58.

Автореферат розісланий "18" листопада 1997р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

доц. Белова А.Д.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Лінгвістика тексту залишається в центрі уваги лінгвістичної науки. В її основі лежить, як відомо, аналіз не окремих речень, а сукупності речень, що дає можливість визначити закономірності об'єднання речень у зв'язний текст. Аналіз мовних одиниць на цьому рівні передбачає використання дискурсивного методу, спрямованого на розкриття специфіки об'єднання тексту в єдине ціле. Дискурсивний аналіз передбачає переосмислення таких традиційних розділів мови, як лексика і граматики. Певні граматичні (субституція, еліпсис, парцеляція) і лексичні засоби (повтор, синоніми, антоніми) розглядаються у новій якості – як когезивні елементи, що зв'язують текст.

Різними є об'єкти вивчення традиційної лінгвістики і дискурсивного аналізу: перша займається вивченням ізольованих, граматично правильних речень, що розглядаються поза контекстом, а дискурсивний аналіз – будь-якого зв'язного відрізка мови, що розглядається у контексті. Слід зазначити, що проблемами дискурсивного аналізу займаються переважно представники західної лінгвістичної школи (М.А.К.Хеллдей, М.Маккарті, Г.Кук). У вітчизняній літературі він ще не отримав належного розповсюдження.

З іншого боку, існує проблема передачі внутрішнього мовлення у літературному творі. Питаннями передачі внутрішнього мовлення в художній літературі займалися багато вітчизняних лінгвістів, серед яких А.А.Андрієвська, Н.І.Сакварелідзе, Г.Г.Ярмоленко, О.С.Полташевська, Н.Ю.Сахарова та інші. Проте, в усіх цих роботах спостерігаються розбіжності в поняттях і термінології. Для позначення цього явища використовуються різні формулювання, такі як "невласне-пряма мова", "вільна непряма мова", "розповідь від першої особи", "внутрішній монолог", "зображене внутрішнє мовлення". Деякі з даних понять в роботах окремих авторів пересікаються (наприклад, А.А.Андрієвська невластне-пряму мову як форму передачі внутрішнього мовлення називає внутрішнім монологом, Г.Г.Ярмоленко серед підтипів зображеного внутрішнього мовлення виділяє внутрішній монолог і потік свідомості). Не в усіх роботах проводиться розмежування внутрішнього монологу і потоку свідомості (зокрема, у Н.І.Сакварелідзе).

Потік свідомості, який є об'єктом дослідження в даній роботі, має безпосереднє відношення як до лінгвістики тексту, бо він є текстом особливого роду, так і до внутрішнього мовлення, тому що він є одним із засобів передачі художньо-

трансформованого внутрішнього мовлення. На жаль, у вітчизняній лінгвістиці потік свідомості досліджений недостатньо. В одних роботах знаходимо лише згадки про цей літературний прийом, в інших потік свідомості досліджується лише серед інших питань або порушуються окремі аспекти даної проблеми.

Актуальність теми дисертації обумовлена важливістю вивчення потоку свідомості як особливого художнього прийому, необхідністю подальшого дослідження його специфіки, закономірностей, характерних для творів різних авторів, недостатнім рівнем дослідженості цієї проблеми у вітчизняній лінгвістиці. Актуальним також є вивчення внутрішнього мовлення, яке розкриває специфіку формування думки, внутрішні механізми мовленнєво-творчого процесу.

Спроби письменників передати в своїх творах процеси, які відбуваються в свідомості, зокрема процес зародження і розгортання думки, отримали неоднозначну оцінку. На думку одних критиків, Дж.Джойс, В.Вулф та інші представники літератури потоку свідомості найбільш близько підійшли до того, що відбувається в свідомості людей. Інші, навпаки, вважають, що потік свідомості деяких героїв, зокрема Леопольда Блума з "Уліссу" – це потік свідомості хворої людини, уривчасті слова і фрази, чергування окремих складів з довгими словами-оказіоналізмами, складеними з кількох слів, позбавляють його будь-якого сенсу.

Ми не поділяємо подібної точки зору. Одним із завдань даної роботи є довести, що тексти потоку свідомості, як і будь-які інші тексти, когерентні, для них характерні різні види зв'язку між реченнями. Поряд з лінійним зв'язком, тобто зв'язком між сусідніми реченнями, існує вертикальний зв'язок, тобто зв'язок, що здійснюється на протязі всього твору. Завдяки подібному зв'язку розрізнені, на перший погляд, фрагменти об'єднуються в єдине ціле, утворюючи цілісну картину. Однак, не завжди має місце дослівне повторення певної фрази, тут може простежуватися розвиток теми, вживання непрямих індикаторів процесу, який має місце в свідомості суб'єкта. Ключі до розшифровки свідомості персонажів можуть бути розкидані по всьому твору, при цьому досягається подвійний ефект: зображення незв'язності, уривчастості потоку свідомості і здатність читача проникнути в цей внутрішній світ героя і зрозуміти його.

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є проведення комплексного аналізу потоку свідомості в літературах модернізму та постмодернізму.

Відповідно з поставленою метою в дисертації зосереджена увага на виконанні таких основних завдань:

- визначення поняття "потік свідомості";
- проведення дослідження з позицій дискурсивного аналізу;
- виявлення стилістичних, синтаксичних, лексичних, фонетичних і графічних особливостей текстів потоку свідомості;
- аналіз когезивних елементів, що об'єднують речення в текстах потоку свідомості;
- проведення порівняльного кількісного аналізу видів когезії в звичайних текстах і текстах потоку свідомості;
- виявлення ознак внутрішнього мовлення в текстах, що аналізуються;
- класифікація видів внутрішніх діалогів, розповсюджених в текстах потоку свідомості;
- аналіз прагматичних аспектів текстів, що вивчаються.

Об'єктом дисертаційного дослідження є потік свідомості як спосіб передачі думок персонажів у такому вигляді, в якому вони виникають в свідомості, без втручання з боку автора.

Предметом дисертаційного дослідження є літературні твори, в яких потік свідомості використовується в якості одного з головних художніх прийомів.

Найбільш відомими авторами, які використовували потік свідомості в своїх творах, є представники літератури модернізму Джеймс Джойс і Вірджинія Вулф. У даній роботі аналізуються роман Дж.Джойса "Улісс" ("Ulysses") та повість В.Вулф "На маяк" ("To the Lighthouse"). Що стосується творів письменників-постмодерністів, тут потік свідомості зустрічається лише у вигляді окремих фрагментів. Робота базується на аналізі наступних творів літератури постмодернізму: повістей Вільяма Барроуза "Голий ленч" ("The Naked Lunch"), Дональда Бартелма "Мертвий батько" ("The Dead Father"), Томаса Пінчона "V" і "The crying of lot 49", збірника оповідань Джона Барта "Загублений у будинку розваг" ("Lost in the Funhouse").

У роботі використані наступні **методи**: порівняльний, дискурсивний, кількісний, структурний, функціональний.

Науково-теоретичною базою дослідження стали загальнотеоретичні і спеціальні роботи, присвячені питанням лінгвістики тексту, як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Йдеться, насамперед, про роботи І.Р.Гальперіна, О.І.Москальскої, В.А.Кухаренко, А.А.Леонтьєва, В.Г.Гака, К.Кожевникової, Г.Я.Солганик, М.П.Іоніце, Н.Д.Зарубіної. Із зарубіжних авторів використовувались роботи М.А.К.Хеллїдея, Р.Хейзен, Р.Хамфрі, М.Маккарті, Г. Кука, Т.ван.Дейка, Дж.Ліча, М.Шорта,

Г.Віддоусона. Питанням внутрішнього мовлення присвячені праці Л.С.Виготського, І.В.Страхова, Б.Ф.Баєва, Б.Г.Ананьєва.

Наукова новизна дослідження. Дана дисертація є першою спробою у вітчизняній лінгвістичній науці дати комплексний аналіз потоку свідомості в літературах модернізму та постмодернізму. При цьому до текстів потоку свідомості застосовується підхід з позицій дискурсивного аналізу, що передбачає розгляд не окремих ізольованих речень, а речень у контексті. Вперше було виявлено зв'язки, що існують між реченнями в текстах потоку свідомості, і проведені паралелі між ними і зв'язками у звичайних текстах.

Наукова новизна дисертації виражається в наступних **положеннях, які виносяться на захист:**

1. Текст потоку свідомості є особливим видом тексту з властивими йому граматичними, лексичними, стилістичними особливостями, своєрідним пунктуаційним оформленням.

2. Потік свідомості – форма відтворення внутрішнього мовлення, в якій знайшли відображення деякі ознаки внутрішнього мовлення, такі як обрив слів і речень, скорочення речень, вживання номінативних речень, інверсія.

3. Характерною рисою внутрішнього мовлення є його діалогізація, що проявляється в наявності в потоці свідомості внутрішніх діалогів.

4. Потік свідомості не є незв'язним і хаотичним нагромадженням думок, для нього характерні такі поняття, як когезія і когерентність, речення в ньому пов'язані різними типами зв'язку: граматичного, лексичного, логічного, стилістичного, асоціативного, а найбільш частотними видами когезії є кореферентність, повтор, вживання слів одного лексико-семантичного поля і еліipsis.

5. Потік свідомості у творах письменників-постмодерністів, на відміну від потоку свідомості у творах письменників-модерністів, представлений у вигляді окремих фрагментів, в яких деякі прийоми, властиві модерністам, отримують подальший розвиток, інші залишаються без уваги.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що вона вносить певний внесок у проблему "мислення і мовлення", вивчаючи питання, пов'язані з відображенням за допомогою внутрішнього мовлення процесів, які відбуваються в свідомості, і передачею їх мовними засобами в художньому творі. Результати дослідження сприяють розробці основ дискурсу в сучасній англійській мові.

Практична цінність роботи. Її результати можуть бути використані для подальших наукових досліджень в цій галузі, а також при підготовці курсів лекцій з таких дисциплін, як стилістика, лінгвістика тексту і спецкурсу "Потік свідомості як форма передачі внутрішнього мовлення в художньому творі".

Апробація результатів дисертації. Положення дисертації обговорювались на кафедрі англійської філології Київського університету ім.Тараса Шевченка, а також на науково-практичних конференціях: "Мови європейського культурного ареалу: проблеми розвитку і взаємодії" (Київ, 21-22 вересня 1995), "Актуальні проблеми вивчення мови і мовлення, міжособової і міжкультурної комунікації" (Харків, 4-5 жовтня, 1996).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли відображення в 5-ти наукових публікаціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Загальний обсяг роботи становить 161 сторінку, список використаної літератури – 10 сторінок, додаток – 3 сторінки. Список літератури нараховує 138 джерел.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність і рівень дослідженості проблеми, визначаються мета і задачі дослідження, дається характеристика об'єкту, предмету і методології роботи, показано теоретичне та практичне значення її основних положень, формулюється наукова новизна, а також вказується на апробацію і публікацію результатів дослідження.

Перший розділ "Теоретичні підходи до проблеми тексту. Потік свідомості як особливий вид тексту" присвячений огляду робіт вітчизняних і зарубіжних авторів з лінгвістики тексту. У ньому викладаються теоретичні підходи до проблеми тексту, зокрема, проводиться розмежування понять текст і дискурс. Під дискурсом розуміється як усний, так і письмовий текст, що розглядається в контексті ситуації. Для аналізу тексту використовується дискурсивний метод, спрямований на вивчення специфіки об'єднання речень у зв'язний текст. Аналіз тексту в цьому випадку проводиться в контексті ситуації. Крім контексту ситуації текст може також розглядатися в інтратекстуальному контексті, що обмежений рамками даного тексту,

інтертекстуальному контексті, тобто в його взаємовідносинах з іншими текстами, а також контексті культури.

Характерними рисами будь-якого тексту є когерентність (цілісність) і когезія, тобто набір лінгвістичних засобів, що забезпечують зв'язність тексту. У роботі розглядаються різні класифікації типів когезії. Автори нерідко детально аналізують один або кілька елементів зв'язності, залишаючи без уваги всі інші. У роботах різних авторів однакові засоби зв'язку мають різні назви і входять до різних класифікацій.

Внутрішнє мовлення, яке є психологічним явищем, може бути зображене засобами літературної мови в художньому творі. У зв'язку з цим інтерес становлять його форма і синтаксичні особливості, які необхідно враховувати авторам творів потоку свідомості. Серед них головними є скорочення речень, вживання номінативних речень, обрив речень, усікання слів, неправильний порядок слів, а також здатність внутрішнього мовлення в залежності від характеру розумової діяльності приймати уривчастий, скорочений або, навпаки, розгорнутий характер.

Серед структурних форм відтворення внутрішнього мовлення виділяється невласне-пряма мова, при якій спостерігається інтерференція двох мовних планів, автора і персонажа. Більшість лінгвістів виділяють два види включення НПМ до авторського тексту: позначене, яке вводиться авторською ремаркою, і непозначене, при якому НПМ безпосередньо виростає з авторського контексту у формі самостійних речень. Спірним залишається питання про граматичні показники, що характеризують НПМ. Наявність займенникової та дієслівної транспозиції, яка, на думку одних авторів, є обов'язковою рисою НПМ, іншими лінгвістами розглядається як факультативна риса.

У художній літературі функціонують кілька різновидів внутрішнього мовлення, серед яких головними є внутрішній монолог і потік свідомості. Внутрішній монолог може наближатися як до прямої, так і до непрямої мови. Він характеризується рядом особливостей, його головною відмінністю від потоку свідомості є більша логічність і послідовність у викладенні думок.

Специфічною формою передачі внутрішнього мовлення в художньому творі є потік свідомості. Він являє собою передачу думок персонажів у такому вигляді, в якому вони виникають у свідомості, без втручання з боку автора. Для передачі потоку свідомості використовуються різноманітні прийоми і техніки, одні з яких були спеціально створені для цього, а інші, хоча й використовувались раніше в традиційній літературі, отримали нове звучання саме в літературі потоку свідомості.

Для передачі специфічних рис потоку свідомості, зокрема, його руху, використовуються такі прийоми, як принцип вільної асоціації, часовий і просторовий монтаж, великий план, уповільнена дія та інші кінематографічні прийоми, а також механічні прийоми (пунктуація). Для передачі індивідуального характеру свідомості застосовується метод відкладання думок і асоціацій в пам'яті і повторення їх через певну кількість сторінок. Для упорядкування хаотичного матеріалу, яким є потік свідомості, використовуються різні об'єднуючі схеми: єдності часу, місця, дії, прийом лейтмотиву, різноманітні символічні та музичні структури.

Потік свідомості є характерним для творів літератури модернізму та постмодернізму. Представники літератури модернізму у своїх творах намагались створювати упорядкований автономний світ, що протистоїть хаосу, який панує в реальності. Постмодерністи, навпаки, передавали фрагментарність оточуючого світу. Тому в літературі постмодернізму велике розповсюдження отримали різноманітні техніки, спрямовані на створення фрагментованого дискурсу, зокрема, колаж.

Другий розділ "Когезія як засіб зв'язку між реченнями в текстах потоку свідомості" присвячений аналізу когезії. У текстах потоку свідомості виділяються наступні типи когезії: граматична, лексична, логічна, стилістична, асоціативна. **Граматична когезія**, в свою чергу, підрозділяється на кореферентність, субституцію, еліipsis і парцеляцію. Під *кореферентністю* розуміємо співвідношення імен за допомогою займенників. Особова кореферентність (i) здійснюється за допомогою особових та присвійних займенників, вказівна – за допомогою вказівних займенників (ii), компаративна (iii) – за рахунок прикметників (same, other) і ступенів порівняння прикметників:

e.g. (i) Birds are like hopping mice. What frightens them, light or noise? (J.,377)

(ii) If only he could be alone in his room working, he thought, among his books. That was where he felt at his ease. (W.,100)

(iii) Downy hair there too. Not smooth enough. The belly is the smoothest. (J.,182)

Субституція підрозділяється на номінальну (i) (заміну іменників словами one і same), вербальну (ii) (заміну дієслів субститутом do), клязальну (iii) (заміну підрядних речень словами so і not):

e.g. (i) Roast beef for old England. They buy up all the juicy ones. (J.,97)

(ii) What was the matter with her, didn't every girl want a man to love the soul, the true them? Sure, they did. (P.,296)

(iii) Write something on it: page. If not what becomes of them? (J.,285)

Еліпсис також буває номінальний (i) (опущення іменників всередині номінальної групи, при якому головними в даній групі стають дейктичні елементи, прикметники, числівники або номінальна група зникає взагалі, якщо іменник був її єдиним членом), вербальний (ii), коли випадає дієслово з дієслівної групи, і клозальний (iii), тобто пропуск частини речення, а саме його пропозиційного або модального елемента:

e.g. (i) Like a child's hand his hand. Like Milly's was. (J.,181)

(ii) Try the house opposite. Wait, I wanted to. I haven't yet. (J.110)

(iii) She's taking it all in. Not saying a word. (J.,165)

Ще одним засобом граматичної когезії є *парцеляція*, тобто відокремлення неповних структур від повного речення, з яким вони логічно і функціонально пов'язані. На рівні простого речення в текстах потоку свідомості парцелятами можуть виступати: підмет (i), предикат, додаток, означення, обставина:

e.g. (i) Music. Gets on your nerves. (J.,288)

Найбільш розповсюдженим засобом *лексичної когезії* в текстах потоку свідомості є *повтор*. Виділяються наступні види повтору: анафоричний (i), епіфоричний (ii), контактний (iii), дистантний, рамковий (iv), лейтмотивний (v) та пунктирний:

e.g. (i) Dust webbed the window and the showtrays. Dust darkened the toiling fingers with their vulture nails. Dust slept on dull coils of bronze and silver, lozenges of cinnabar, on rubies, leprous and winedark stones. (J.,241)

(ii) There was a puppy. They had a puppy. (W.,190)

(iii) Well, well, weld iron rods into abstract patterns, say, and you've still got real iron, but arrange words into abstract patterns and you've got nonsense. Nonsense is right. (Bar.,112)

(iv) Cheese digests all but itself. Mighty cheese. (J.,172)

(v) Writers talk about the sweet-sick smell of death whereas any junky can tell you that death has no smell . . . at the same time a smell that shuts off breath and stops blood . . . colorless no-smell death . . . no one can breathe and smell it through pink convolutions and black blood filters of flesh . . . the death smell is unmistakably a smell and complete absence of smell . . . smell absence hits the nose first because all organic life has smell . . . stopping of smell is felt like darkness to the eyes, silence to the ears, stress with weightlessness to the balance and location sense. . . (Bur.,174)

Серед інших засобів лексичної когезії виділяються *синоніми* (в тому числі контекстні), *антоніми*, *гіпероніми*, *гіпоніми*, *слова одного лексико-семантичного поля*, в тому числі однокореневі слова, що належать до різних частин мови.

Логічна когезія реалізується через часові, просторові (i), адитивні, протиставні, причинно-наслідкові (ii) та порівняльні відношення:

e.g. (i) But I'll have a look at the Hotel du Nil anyway. The tourists there aren't as rich. (P.,88)

(ii) They could not tell her anything, with all these people about. So she must go down and begin dinner and wait. (W.,95)

До засобів **стилістичної когезії** належить, передусім, паралелізм. Паралельні конструкції використовуються як для об'єднання простих речень у складне, так і для зв'язку між самостійними реченнями:

e.g. Prepare to receive cavalry. Prepare to receive soup. (J.,162)

Стилістична когезія здійснюється також за рахунок вживання хіазма та різноманітних фігур мови (наприклад, розгорнутих метафор, порівнянь).

Одним із специфічних типів зв'язку в текстах потоку свідомості є **асоціативна когезія**, яка реалізується, переважно, за допомогою акустичних і лексичних асоціацій:

e.g. Oranges in tissue paper packed in crates. Citrons too. Wonder is poor Citron still alive in Saint Kevin's parade. (J.,60)

Кількісний аналіз засобів когезії в текстах потоку свідомості показав, що лексична і граматична когезія суттєво переважають над усіма іншими видами когезії, складаючи, загальним чином, близько 90% усіх випадків. Якщо розглядати складові даних видів когезії, то кореферентні одиниці, повтор, слова одного лексико-семантичного поля і еліipsis складають 79,9% усіх когезивних елементів, що поєднують речення в текстах потоку свідомості. У звичайному тексті кореферентність, повтор, логічний зв'язок і слова одного лексико-семантичного поля складають 95,1% від загальної кількості когезивних засобів, при цьому на кореферентні одиниці припадає більше половини від загальної кількості когезивних елементів.

Повтор у тексті потоку свідомості і в звичайному тексті має практично однакову частотність вживання. Однак, вживання інших когезивних елементів, зокрема кореферентних одиниць, слів одного лексико-семантичного поля, еліipsis у даних текстах має суттєві відмінності. Частотність використання кореферентних елементів

в звичайному тексті більше, ніж у два рази перевищує частотність їх використання в текстах потоку свідомості. Слова одного лексико-семантичного поля в тексті потоку свідомості зустрічаються більше, ніж у три рази частіше, ніж у звичайному тексті, а еліпсис – у дванадцять разів частіше.

Переважає кореферентність і повтор на іншими типами когезії в обох видах текстів виглядає цілком природним, тому що за допомогою даних прийомів здійснюється повторна номінація предметів, що потрапляють у поле зору персонажів. Висока частотність вживання еліпсиса в тексті потоку свідомості передає уривчастий характер внутрішнього мовлення. Слід зазначити, що у звичайному тексті еліпсис вживається переважно у виникаючих по ходу діалога питаннях і відповідях, тоді як у текстах потоку свідомості подібні випадки складають усього близько 9%.

Третій розділ "Стилістичні особливості текстів потоку свідомості" присвячений виявленню специфічних рис, характерних для даних текстів. До синтаксичних особливостей потоку свідомості належить вживання інверсії, при якій початкову позицію займають, переважно, додатки, додатки з обставинами, обставини, частини присудка. До інших особливостей текстів, що аналізуються, можна віднести широке вживання таких фігур скорочення, як еліпсис, односкладні речення, анаколутон (обрив речення), і таких фігур розширення, як паралелізм, полісиндетон (надмірне вживання сполучників), перелік.

Характерною рисою мови творів потоку свідомості є її образність, багатство риторичними фігурами. Наприклад, у повісті В.Вулф "На маяк" виділяються наступні групи метафор: розумові, водні метафори, метафори "душі і тіла", "часу і спогадів", метафори, пов'язані з темою смерті. В "Уліссі" Дж.Джойса також зустрічаються водні метафори і метафори "душі і тіла". Серед інших фігур мовлення найбільше розповсюдження отримали епітети (кольору, звукові, смакові) і порівняння.

Тексти потоку свідомості, які є формою відтворення внутрішнього мовлення, мають ряд характерних для даного мовлення особливостей. Серед них виділяються обрив слів, скорочення речень (пропуск одного з головних або другорядних членів речення), вживання номінативних речень, обрив речень, інверсія, уривчастість, наявність питальних речень, асоціативний характер внутрішнього мовлення. Обрив слів характерний переважно для роману Дж.Джойса "Улісс". Йдеться, насамперед, про іменники, в яких пропущені останні одна (i), дві (ii), три (iii) та більше (iv) літер:

- i) rabbi[t](175);

- ii) lo[ve](168), flow[er](263;279), wom[en](281);
- iii) stom[ach](285), let[ter](279), explos[ion](277);
- iv) oppor[tunity](291), handker[chief](183), bur[gund](291).

Речення, що обриваються, найчастіше неможливо відновити. Подібні випадки, в свою чергу, підрозділяються на:

- 1) речення, що закінчуються означеним або неозначеним артиклем:
e.g. Aspect of one about to hurtle over *the*. (Barthel.,21)
- 2) речення, що закінчуються прийменником:
e.g. Queen was in her bedroom eating bread *and*. (J.,75)
- 3) речення, що закінчуються займенником:
e.g. I often thought when *she*. (J.,282)

Така риса внутрішнього мовлення, як його *діалогізація* в даних текстах знайшла відображення у вживанні внутрішніх діалогів. Найбільш розповсюдженим типом таких діалогів є внутрішній діалог з включеними чужими голосами, різновидом якого є діалог з невисловленими репліками. Серед інших типів внутрішніх діалогів можна назвати діалог з самим собою і діалог з присутнім співбесідником, який звичайно супроводжує вербальний діалог.

На матеріалі внутрішніх діалогів була зроблена спроба аналізу мовленнєвих актів, більшість з яких є квеститивами і констативами інформативного характеру. Взаємозв'язок мовленнєвих актів є одним із компонентів зв'язності тексту. У дисертації розглядається також питання про дотримання в текстах потоку свідомості максим Грайса. Проведений аналіз показав, що вони нерідко порушуються, що обумовлено особливостями внутрішнього мовлення, зокрема його здатністю в залежності від виду розумової діяльності і психічного стану людини набувати уривчастий або, навпаки, розгорнутий характер.

У текстах потоку свідомості поруч з традиційною *пунктуацією* зустрічаються випадки її нетрадиційного вживання. Хрестоматійним прикладом стала відсутність розділових знаків в останньому розділі "Уліссу" Дж.Джойса. Широке розповсюдження отримала *трикрапка*, яка може вживатись як всередині одного речення, так і між реченнями. Всередині речення трикрапка сигналізує про своєрідну паузу, а також вживається при переліку предметів, їх характеристик, певних дій:

You can write or yell or croon about it . . . paint about it . . . act about it . . . shit it out in mobiles. . . (Bur.,176)

Трикрапка між реченнями означає паузу в думках, а також вживається при обриві речення:

e.g. Surely after eight years, even if he were recognized . . . (P.,73)

Деякі автори для передачі фрагментарності і обрива думки замість трикрапки вживають *чотири крапки*. Насамперед, йдеться про В.Барроуза і Дж.Барта:

e.g. Images fall slow and silent like snow. . . . Serenity . . . All defenses fall . . . everything is free to enter or to go out. . . . Fear is simply impossible. . . . A beautiful blue substance flows into me. . . . I see an archaic grinning face like South Pacific mask. . . . The face is blue purple splotched with gold . . . (Bur.,93)

Двокрапка використовується для переліку певних характеристик і властивостей предметів, відокремлення виникаючих в пам'яті окремих фраз (i), а також перед сполучниками:

e.g. (i) Thanks: new tam: Mr Coghlan: lough Owel picnic: young student: Blazes Boylan's seaside girls. (J.,62)

В.Вулф для переліку подій із минулого або яких-небудь характеристик вживає *крапку з комою*:

e.g. It was true; he was for the most part happy; he had his wife; he had his children; he had promised in six weeks' time to talk 'some nonsense' ... (W.,52)

Питальні речення, як правило, ідуть блоками: одне питання породжує інше. У деяких реченнях присутні два і більше знака питання: один у кінці речення, а решта – у середині, позначаючи питання, що виникають по ходу думки:

e.g. Callan, Coleman . . . Naumann, Peake, what Peake is that? is it the chap was in Crosbie and Alleyne's? no, Sexton, Urbright. (J.,91)

Іноді вставні питальні фрази виділяються з обох боків тире. У текстах потоку свідомості має місце відсутність знака питання в питальних за змістом реченнях.

До *фонетичних особливостей* текстів потоку свідомості належить широке вживання алітерації, асонанса та ономатопії. Що стосується *графічних прийомів*, тут можна говорити про наявність графонів, що передають особливості вимови персонажа, повтор (одноразовий чи багаторазовий) літер (i), а також про написання разом декількох слів (ii):

e.g. (i) speeed (J.,757), ssooooooong (J.,762), looooves (J.,763)

(ii) loudlatinlaughing (J.,42), whatdoyoucallhim (J.,61), goodfornothings (J.,774)

Reiterateandreiteratethattothebestofmyknowledgeandbelief (Barthel.,172);

До графічних прийомів відноситься також особливе розміщення тексту на сторінці. Характерною є гра зі словами, а саме їх римування, розкладання на складові частини, створення слів-гібридів.

Специфічною рисою текстів потоку свідомості є наявність в них *алюзій*, які можна поділити на три основні групи: *інтер-текстуальні*, тобто алюзії до інших текстів, *екстра-текстуальні*, що мають безпосереднє відношення до реальності, та *інтра-текстуальні*, що відносяться до подій і діючих осіб в рамках даного тексту. Серед інтер-текстуальних алюзій в романі Дж.Джойса "Улісс" переважають алюзії до В.Шекспіра і Біблії. При використанні даних, а також екстра-текстуальних алюзій мають місце випадки перефразування відомих цитат, приказок, рядків з пісень. Особливий інтерес становлять інтра-текстуальні алюзії, коли певні мотиви повторюються на протязі всього твору. Це можуть бути нав'язливі ідеї, фрази, слова з пісень. При цьому можливе їх дослівне повторення і, що трапляється набагато частіше, повторення з різноманітними модифікаціями, тобто повторення окремих фрагментів фрази, варіювання епітетів і таке інше. Наприклад, через увесь твір проходить тема переселення душ (*metempsychosis*). Вперше згадку про це знаходимо в розділі 4 під час розмови Моллі Блум зі своїм чоловіком Леопольдом, де в інтерпретації Моллі слово *metempsychosis* звучить як "met him pike hoses". Після цього неодноразово на протязі всього роману зустрічаються посилання на даний епізод:

e.g. Better remind her of the word: metempsychosis. (J.,65)

Metempsychosis. They believed you could be changed into a tree from grief. (J.,377)

Met him pikehoses she called it till I told her about the transmigration. (J.,154)

Karma they call that transmigration for sins you did in a past life the reincarnation met him pikehoses. (J.,182)

У наступних прикладах слово *pikehoses* має роздільне написання:

e.g. Mrs Marion met him pike hoses. (J.,269)

Met him pike hoses. Philosophy. (J.,284)

Звернення до даної теми знаходимо також на сторінках 288 и 322. Інтра-текстуальні алюзії зустрічаються як через декілька сторінок (твори В.Вулф, письменників-постмодерністів), так і через кілька десятків і сотень сторінок (роман Дж.Джойса "Улісс"), здійснюючи, таким чином, об'єднуючу функцію.

Для текстів потоку свідомості і, в особливості, для роману Дж.Джойса "Улісс" характерні *музичні алюзії*. У потік свідомості його героїв вплетено безліч музичних

мотивів, які отримали словесне оформлення. Наприклад, уривчасті думки героїв нагадують такі музичні прийоми, як стакато і мартеллято (i), плавний перехід одних слів в інші – гліссандо (ii), зачеплення одного слова за інше – апподжатуру (iii), призупинення на деякий час, що виражається у подовженому звучанні – фермату (iv):

e.g. (i) Will? You? I. Want. You. To. (J.,285)

(ii) Rain. Diddle, iddle, addle, oodle, oodle. (J.,282)

(iii) "luring, ah, alluring"(275); (iv) "lugugugubrious" (J.,283)

Початок розділу "Сирени" складається з уривчастих незв'язних речень, кожне з яких у подальшому зустрічається в даному розділі. Цей прийом нагадує увертюру в музичному творі, в якій представляються фрагменти головних тем, і вживається для того, щоб підготувати читача до подальшого сприйняття твору.

Для презентації думок своїх персонажів письменники потоку свідомості використовують, переважно, Вільну Пряму Думку, яка утворюється з Прямої Думки шляхом опущення лапок і слів автора, і Вільну Непряму Думку, при якій відбувається зміна часів з теперішнього на минулий і займенників першої особи на третю, як у непрямій мові. Перший тип передачі думок зустрічається, переважно, в романі Дж.Джойса (i), а також у творах письменників-постмодерністів, другий більш характерний для повістей В.Вулф (ii):

(i) e.g. Tired I feel now. Will I get up? O wait. Drained all the manhood out of me, little wretch. She kissed me. My youth. Never again. Only once it comes. Or hers. Take the train there tomorrow. No. Returning not the same. Like kids your second visit to a house. The new I want. (J.,377)

(ii) e.g. For he was not going to talk the sort of rot these people wanted him to talk. He was not going to be condescended to by these silly women. He had been reading in his room, and now he came down and it all seemed to him silly, superficial, flimsy. Why did they dress? He had come down in his ordinary clothes. He had not got any dress clothes. (W.,98)

Тексти потоку свідомості характеризуються змішаним лексичним складом. У них поряд з книжною лексикою, іноземними словами вживається розмовна лексика, сленг. Розповсюджені також окаціоналізми, які складаються переважно з декількох слів. Одним з прийомів, що використовується Дж.Джойсом, є вживання тематичної лексики по розділам.

Особливістю текстів потоку свідомості є те, що в них поряд з короткими зустрічаються надто довгі речення. Це можна пояснити тим, що певні слова, фрази

викликають цілу низку асоціацій і спогадів, які подаються автором одним блоком, не розбиваючись на складові частини.

У висновках узагальнюються результати дисертаційного дослідження. Аналіз лінгвістичного матеріалу свідчить про те, що текст потоку свідомості є особливим видом тексту з властивими йому граматичними, лексичними, стилістичними, фонетичними, графічними особливостями, своєрідним пунктуаційним оформленням. У потоці свідомості як формі відтворення внутрішнього мовлення знайшли відображення деякі ознаки внутрішнього мовлення, а саме обрив слів і речень, скорочення речень, вживання номінативних речень, інверсія. Така характерна риса внутрішнього мовлення, як його діалогізація в потоці свідомості представлена у вигляді внутрішніх діалогів. У дисертації доводиться, що потік свідомості не є незв'язним і хаотичним нагромадженням думок, для нього характерні такі поняття, як когезія і когерентність, речення в ньому пов'язані різними типами зв'язку: граматичного, лексичного, логічного, стилістичного, асоціативного, серед яких переважають лексичний та граматичний. Об'єднання тексту досягається також за рахунок повторення певних фраз, мотивів на протязі всього твору. Головною відмінністю між потоком свідомості у творах письменників модерністів і потоком свідомості у творах письменників-постмодерністів є те, що перший представлений у вигляді суцільного тексту, а другий – у вигляді окремих фрагментів, в яких переосмислюються і творчо переробляються деякі прийоми, властиві модерністам.

Основні положення дисертації викладені у таких працях:

1. Стаття "Поток сознания в романе Дж.Джойса "Улисс" // Филология і культура. - К.: Вид-во Київ. ун-ту. - 1996. - С.41-46.
2. Стаття "Особливості когезії в текстах потоку свідомості" // Мова у соціальному і культурному контексті. - К.: Вид-во Київ. ун-ту. - 1997. - С.198-203.
3. Стаття "Особливості передачі свідомості в художньому творі" // Суспільствознавчі науки та відродження нації. Книга 1. – Луцьк: Волинський Академічний Дім. - 1997. - С.63-66.
4. Тези доповіді "Особливості пунктуаційного оформлення потоку свідомості" // Праці 1-ої Міжнародної конференції пам'яті професора Ю.О.Жлуктенка "Мови

європейського культурного ареалу: проблеми розвитку та взаємодії". - К.: Вид-во Київ. ун-ту. - 1995. - С.120.

5. Тези доповіді "Поток сознания как форма воспроизведения внутренней речи в литературном произведении" // Праці VI Всеукраїнської конференції "Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації". - Харків: Константа. - 1996. - С.78-79.

Єфименко В.А. Дискурсивна характеристика потоку свідомості в англійській мові. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський університет ім.Тараса Шевченка, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено вивченню потоку свідомості як особливого художнього прийому, виявленню його специфіки, закономірностей, характерних для творів різних авторів, а також визначенню його місця в системі засобів передачі внутрішнього мовлення. Особлива увага приділяється когезивним елементам, що об'єднують речення в текстах потоку свідомості, а також його стилістичним особливостям.

Ключові слова: потік свідомості, дискурсивний аналіз, модернізм, постмодернізм, внутрішнє мовлення, когезія, типи передачі думки.

Єфименко В.А. Дискурсивная характеристика потока сознания в английском языке. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 - германские языки. - Киевский университет им.Тараса Шевченко, Киев, 1997.

Диссертация посвящена изучению потока сознания как особого художественного приёма, выявлению его специфики, закономерностей, характерных для произведений разных авторов, а также определению его места в системе способов передачи внутренней речи. Особое внимание уделяется когезивным элементам, объединяющим предложения в текстах потока сознания, а также его стилистическим особенностям.

Ключевые слова: поток сознания, дискурсивный анализ, модернизм, постмодернизм, внутренняя речь, когезия, типы передачи мысли.

Yefimenko V.A. Discourse characteristics of the stream of consciousness in English. - Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Philology. Speciality 10.02.04 - Germanic languages. - Kyiv Taras Shevchenko University, Kyiv, 1997.

The dissertation is devoted to investigation of the stream of consciousness as a special literary device, revelation of its specific character, regularities typical of the works of different authors, definition of its place in the system of interior speech presentation. Special attention is given to the cohesive devices connecting sentences in the stream of consciousness text as well as to its stylistic peculiarities.

Key words: the stream of consciousness, discourse analysis, modernism, postmodernism, interior speech, cohesion, types of thought presentation.

Єфим

Підписано до друку 17.11.97. Формат 60×90 $\frac{1}{16}$. Друк офс. Папір офс.
Умовн. друк. арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,3. Тираж 100 прим. Зам. 162.

Видавництво «ЛОГОС»
Київ, вул. Богдана Хмельницького, 19

434950

AB 38960